

besúgója. Andorkát viszont Hollós, egy Kommunisták Pártja befurakodott provokátornak jellemzi, aki március 22-én a pártegyesülés helyett a szociáldemokratákkal akart leszámolni. (194.) Ha Gaál megkísérli a párt életének ábrázolását április—július hónapokban, talán pontosabban lehetne értékelni a jobboldali szociáldemokratáknak június óta — véleményem szerint is, megnyilatkozó aknamunkáját, ami megnyilatkozott abban, hogy míg a párt újból és újból elutasított minden együttműködést az ellenforradalommal, Szegeden is voltak olyan szociáldemokraták, akik a szociáldemokratáknak az ellenforradalmi kormányba történő belépésétől az ellenforradalom megseleződését várták.

Hollós adatai szerint budapesti utasításra történt a szegedi proletariátus felfegyverzése március 22-én, melynek célja a franciák lefegyverzése lett volna, a júniusi sztrájk pedig Vágó Béla belügyi népbiztos utasítására történt. Kelemen adatai szerint azonban nemcsak Szegeden, hanem Aradon, Temesváron, Szabadkán is sztrájk volt: jó lett volna, ha ezekre az országos összefüggésekre Gaál keresett volna feleletet.

A Gaál munkájában jelentkező dogmatizmus és sematizmus nemcsak a dolgot értékét csökkenti, de arra is vezet,

hogy nem tudja megmutatni azt, hogy a szocializmust a dolgozó nép tömegei Szegeden is várták, s hogy nem érvényesültek a lenini elvek a proletárforradalomban eléggé, a forradalom bázisát erősen leszűkítette, s közvetett oka lett a forradalom bukásának itt Szegeden is. A döntők az a katonai túlerő volt, amit Szegeden és Szeged alatt a franciák, szerbek, és románok katonai ereje jelentett. A márciusban és — véleményem szerint — áprilisban elért szociális, politikai, gazdasági és kulturális eredmények azonban megmutatták a szegedi proletariátusnak, hogy a burzsoázia uralma nem tart örökké. Az »orosz példán« kívül a Tanácsköztársaság harca, melyért lelkesedett, melyet a maga lehetőségei között támogatót, megmutatta, hogy a proletariátus uralomra kerülését csak ideig-óráig lehet késleltetni.

Végül a forrásközléssel kapcsolatban két kritikai megjegyzés. A Gaál Endre könyvében Kelemennek tulajdonított munka Tonelli Sándor és Kelemen Béla közös szerzeménye. A Függelékben új dokumentumok közlését helyesnek tartjuk, megcsönkített közlések átvételét más szerzőktől — azonban nem. A dokumentumokhoz helyes lett volna magyarázó-lábjegyzet közlése, vagy utalás a szövegre.

GIDAY KÁLMÁN

Kiss Lajos: Vásárhelyi híres vásárok

(Tiszatáji Magvető, Szeged, 1956)

Avatott tollú író kezében a nagy vásárok mozgalmassága, látványossága igen hatásos szépirodalmi témává válhat. Madách „londoni vásár”-ának az eszmei tanulság mellett nem lebecsülendő értéke a színes forgatag szemléletes megjelenítése sem. Mikszáth, Tömörkény és mások hasonló tárgyú írásai a régi vásárok különféle epizódjait szintén nagyszerűen keltik életre. Kiss Lajos, Kossuth-díjas néprajztudós legújabb munkája egyszerűen szolgál tudományos és művészi igényt. Arra törekszik, hogy a vásárhelyi nagy vásárok emlékét megmentse a pusztulástól, és gyermekkori élményei alapján népünk életének e jellegzetes megnyilvánulásait az utókor számára is hozzáférhetővé tegye.

A mű legfeltűnőbb sajátossága, hogy minden sorában a nép, a sajátos életfelfogást és kultúrát képviselő közösség jelentkezik, Kiss Lajos könyvének témáját nem a külső szemlélő hűvös tár-

gyilagosságával vizsgálja, hanem belülről, mintegy „a nép nevében” beszél különféle problémákról. Ilyennek érezzük mindjárt az első lapon azt a magyarázatot, hogy régen mit jelentett a vásár az egyszerű nép számára. A tárgy jellege szerint ez a közvetlenség intenzitásában változik ugyan a műben, de annyira sohasem szorul háttérbe, hogy jelenlétét ne érezhetnők.

A különféle vásárok ismertetése megtartásuk időrendjében történik. Először az állatvásárral ismerkedünk meg. A szemléletes leírásból nemcsak az derül ki, hogy kik, mikor, milyen fajta állatokat árultak a vásárokon, hanem az is, hogy egyes állatfajták mikor honosodtak meg nálunk, és a megvásárolt jószág egy részét hová, hogyan szállították. Az állatvásárnak minden látványossága ellenére elsősorban mégis üzleti, gazdasági jellege volt. A vasárnapi és hétfői kirakodó vásárok viszont ennélkül a szórakozás sok-

féle lehetőségét is kínálgatták az érdeklődők számára. A leírás nyomán felvonul előttünk a vásári árusok valamennyi csoportja, sőt közülük az ismertebbeket és nevezetesebbeket névszerint is megemlíti a szerző. Az ismertetés itt is a térbeli elhelyezkedés rendjében halad. Az árusok felsorolását szervesen egészíti ki az áruk megnevezése és ismertetése. Rendkívül gazdag, színes és változatos: az így feltárolt kép, bizonyosságul annak, hogy a kapitalizálódás fellendülésének idején, a kézművesség mellett a gyáripari termékek is elárasztották vásárainkat, és nagy érdeklődés nyilvánult meg irántuk.

Kulturális szempontból igen tanulságos, hogy a múlt század végén ponyván még értékes irodalmi műveket is árultak (Gvadányi, Vajda, Tóth K.), mellettük azonban már sok sekélyes szellemi termék is kezdett tért hódítani, kielégítve a közönség egy részének szennzációhajzását, és olcsó szórakozás utáni vágyát. A kalendáriumarúsítók és istóriások ismertetése nemcsak művelődéstörténeti vonatkozásban figyelemre méltó, hanem némi bepillantást is nyújt népünk társadalmi és családi életébe. A könyvnek ezt a részletét a tárgy fontosságának megfelelő gondossággal dolgozta ki a szerző. Igen hatásosak a műben található életképszerű kis jelenetek. Ezek közül terjedelmével és drámaiságával egyaránt kitűnik „Egy subavétel története”. A magyar népi gondolkodásnak, egészséges humornak, élelmességeknek, bölcsességeknek, üzleti rátermettségnek több olyan megnyilvánulásával ismerkedtünk meg benne, amelyeket így összesűrítve csak jól sikerült szépirodalmi alkotásban találhatunk.

A szerző személyes élményeinek inspiráló hatását legjobban a komédiásokról és különféle látványosságokról készült beszámolóiban érezzük. A gyermeki fantáziát ezek nyilván sokkal jobban megragadták, mint a vásár gazdasági és kereskedelmi vonatkozásai. Leírása nyomán a világpanoráma, a hippodrom, a panoptikum, a tengeri búvár és az erőművészek igényes és kevésbé igényes mutatványai olyan szemléletesen elevenednek meg, hogy az olvasó szinte a közvetlen szemlélők sorában érzi magát. Támogatja ezt az érzést a vásári kikiáltók és közönségcsalogatók rigmusainak idézése is. A különféle mutatványokon kívül megtudjuk azt a hatást is, amelyet azok a nézőből kiváltottak. Így népünk izléséről és gondolkodásmódjáról szerez-

hetünk értékes tapasztalatokat. Jellemző pl., hogy Kossuth Lajos nevének varázsa még a vásári szórakozást kereső közönséget is hatása alatt tartotta. Nagyon jól tudták, hogy a nagy hazafi szobrának „megelevenedése” a komédiában csak szemfényvesztés, de — a szerző szavai szerint — mégis boldogok voltak, mert „látták testi szemekkel Kossuth apánkat”.

Alig lehetett ezeken a híres vásároknak olyan mozaikata, amely Kiss Lajos lelkiismeretes kutatását és pontos visszamemlékezését elkerülte volna. Megemlékezik a sütőgető sátrakról, lacikonyhákrol, különböző mozgóárusokról, kucsérbekéről, sőt még a kéregetőkről is, végül pedig arról tájékoztat, hogy mikor tartották ezeket a vásárokat, és a más-más időpontban tartott vásárok miben különböztek egymástól. Ez a fejtegetés ismét jól bizonyítja, hogy Kiss Lajos a vásároknak nemcsak külsőségeit látja, hanem ismeri azt az eleven valóságot is, amelynek ezek megnyilvánulásai voltak.

Erről az életismeretről tanúskodik a könyv előadásmódja, stílusa is. Az ízes irodalmi nyelvet lépten-nyomon átszövik a vásárhelyi tájszólás jellegzetes szavai és kifejezései: cencár (szenzál, loalkusz), remonda (be nem tört ló), nyeskó (vén, kismustrált ló), csurakos (készkabátos, konfekciós). A művön végigvonuló tárgyszeretetet a szerző az „Útravaló”-ban még egy szubjektív vallomással is indokolja. Megható őszinteséggel beszél arról, hogy e művével is szülővárosa népét igyekszik szolgálni, mert tőle kapta életében a legtöbb értéket, és ennek népi szelleme inspirálta néprajzi munkásságának írásban való megörökítését.

A könyv néprajzi és irodalmi jellegéből következően, hogy a különböző érdeklődésű olvasók másként vélekednek értékeiről és hiányáról. A tudományos érdeklődésűek nyilván szívesen olvasnának arról is, hogy az egyes vásárok tartásának jogát mikor sikerült a lakosságnak megszereznie, mások talán az árak alakulására és ezzel kapcsolatban a dolgozók életszínvonalára vontkozáon vártak volna még több konkrét adatot. A szépirodalom hívei viszont a művészi hatás érdekében talán a felsorolt adatok egy részét is elengedőnek vélik. A maga szempontjából mindkettőre bírálatnak igaza lehet, de ennek ellenére sem vitathatjuk el, hogy Kiss Lajosnak ez a műve is komoly értéke a művészi igényű szépirodalomnak.

SIPKA SÁNDOR